

ئيمپروڤيزه كردن و پيرفومپمەنسى هونەرى لە فۆرمەكانى گۆرانى كوردیدا

امانج غازى شاکر اغا *

* بەشى موزيک، کۆلیژی هونەرە
جوانەکان، زانکۆی سەلاحەددین-هەولێر
amanj.shaker@su.edu.krd

وەرگرتن 2024/01/02
پەسەندکردن 2024/02/05
پلاوەکردنەوه 2024/04/15

وشە سەرەکییەکان:
ئیمپروڤیزەیشن،
پیرفۆرمەنس،
فۆرم،
گۆرانى كوردی.

پوخته

ئەم توێژینه وهیه بریتییه له دەستنیشانکردنی نەریتەکانی ئیمپروڤیزه ئەم توێژینه وهیه بریتییه له دەستنیشانکردنی نەریتەکانی ئیمپروڤیزه كردن (الارتجال) و پیرفۆرمەنسى هونەرى (الأداء الفني) له گۆرانى كوردیدا. تایبەتمەندییهكانى ئیمپروڤیزه كردن و پیرفۆرمەنسى له گۆرانى كوردیدا گەوهەرى نۆو بنیاد و پیکهاتهى موزیکیه کەیهتێ. ئیمپروڤیزاسیۆن و پیرفۆرمەنسى گۆرانى دوو لایەنى گرنگی هونەرى كوردی به گشتی و موزیک و گۆرانیشن به تایبەتێ، جا چ موزیکى سیستماتیک بێت یان موزیکى میللی. ئەمەشیان به له بهرچا و گرتی بوون و چه سپاندنی پینگەى هونەرى خۆی له گۆرانى باو و موزیکى کۆنابودا به شیوهیه کە سەرنجپراکیش و هەمەچهشن بێت و ملکه چى میتۆد و مەرجەکانى موزیکى دانراو نه بێت. واته له بنه پەرتدا فۆرمیکى ئازاده له داھێنان و ئەفراندندا، ئیمپروڤیزه كردن به گشتی تایبەتمەندییهكى بهرچاوى موزیکى پۆژەهلاتیه. ئیمپروڤیزه كردن و پیرفۆرمەنس بۆ چه ندين سەده توخمیکى گرنگ بوون له هونەرى موزیکیدا. له سەدهکانى ناوهراسته وه و پيش به نۆته كردنى موزیک تا ئەم سەردهمه پۆلیکی گرنگی له موزیکدا به گشتی هه بووه. ئەو هونەرە بۆله بهرکردن پشتی به هەردوو توخمى یادگە و پیرفۆرمەنسى دەستبه جی ئیمپروڤیزه به ستووه.

This work is licensed under Creative Commons Attribution-Non-Commercial 4.0 International License

About the Journal

ZANCO Journal of Humanity Sciences (ZJHS) is an international, multi-disciplinary, peer-reviewed, double-blind and open-access journal that enhances research in all fields of basic and applied sciences through the publication of high-quality articles that describe significant and novel works; and advance knowledge in a diversity of scientific fields.

<https://zancojournal.su.edu.krd/index.php/JAHS/about>

1-1 پيشەكى:

ئىمپروۋىزەكردن بەھرىيەك بە تاك دەبەخشىت كە سنوورە كۆتاييەكانى لەگەل ئەو بابەتەدا يەكەدەگريتهو وە لەھمانكاتيشدا لەگەلدا لەدايك بوو. ئەم بەھرىيە دەتوانریت لە بوارە جياوازەكانى مەعريفەدا بە پلەى جياواز بەكاربېئىریت و پەرى پېئىریت و بە ئاراستەيەكى دروستدا ھەنگاۋ بىت. ئەمەش پېئىستى بە بەردەستىۋونى لىكۆلىنەۋەى زانستى ھۆشيارانە و ئەزموونى پراكتىكى بەدەست ھېتراۋ ھەيە. ھەرۋەھا لە لايەنى موزىكىدا، بەھرى لەگەل مەيلى خۆرسكانە ھاۋتايە و رۋو و چىزى موزىكى و جياكارى بىستەن لە ئىۋان تۆنە جياوازەكان و رادەى ھاۋئاھەنگىيان ھەنگاۋ دەيت. ھەلبەتە لىرەدا ئارەزوۋى ئىمپروۋىزەكردن دەيتە بەھرىيەكى پەھا ياخود سنووردار لە ناخى ھونەرمەندەكاندا. (الكوردى، ۱۹۸۴، ۲۱)

ئىمپروۋىزەكردن ھونەرپەكە، لە كلتورە موزىكىيەكان لە سەرانسەرى جىھاندا بەربلاۋە وبوونى ھەيە. لە شار و لادى و گوند و ناۋچە كوئىستانىيەكان بەھۆى ھۆكارە كۆمەلايەتى و كلتورىيەكان و كارلىك و كارىگەرىيە شارستانىيەكانەۋە ھەمەچەشەنە. مرقۇ لە سەرەتاي سەرھەللىنى ئەفراندنەۋە، بە ھەموو ھەستە ھونەرىيەكانىيەۋە، لەرىنەۋە و سرووتە ئىمپروۋىزە جۇراۋجۆرەكان، كارىگەرى ديارە سروشتىيە جۇراۋجۆرەكان و ناۋەپۆكەكانىيان تۆمار كىردوۋە، لەۋانە فرەيى پەنگەكان و كۆنترپۆلكىردنى پروۋناكى و تارىكى، ژاۋەژاۋ و بىدەنگى، جوانى و ناشىرىنى، دىندەيى و ھەموو لايەنەكانى بىركىردنەۋەى مرقۇى ئەو سەردەمى لەخۇ گرتبوو. (عبدالعزيز، ۱۹۷۹: ل ۲۶۷)

نەرىتەكانى ئىمپروۋىزەكردنى موزىك نوئىنەرايەتى توخمىكى گەۋھەردار و جياكەرەۋەى رۇخى شارستانىيەتە موزىكىيەكانى پۆژھەلات دەكەن، سەرەپاي پانتايى بەرفراۋان و فرەچەشنى زاراۋەكانىيان. بۆيە ئىمپروۋىزەكردن ئەو زمانەيە كە لە ئاۋىتەبوونى توخمە موزىكىيەكانەۋە سەرىپەلداۋە و لە گەۋھەركەيدا يەكگرتوۋ بوو. ھەرچەندە زاراۋە ناۋخۆيەكانى تا رادەيەك جياۋازن، بەلام زمايتكە بە خەسلەتە تاييەتەكانى مىلۇدى و پىتىمى و جوانكارى گرىدراۋە. (الخولى، ۱۹۷۵، ص ۱۵-۱۶)

ئىمپروۋىزەكردنى موزىك ۋەك ھونەرپەكى خۆرسكى تىزى لە داھىتان دەناسریت. بەو شىۋەيە لە قالب دەدریت كە دەرپىنى سۆزدارى بۇ بابەتەكە فەراھەم دەكات. (Blom, 1954: p991). شىۋازى ئىمپروۋىزەكردن بە كامبۇونى ھونەرى تاييەتمەند نايت، تا ھەردوۋ توخمى (فۆرپ و ناۋەپۆك) ۋەك ئاۋىتەيەكى تۆكمە بەيەكەۋە نەيىندىر، ئەمەش ۋەك مەرچىكى بىنەپەتتە بۇ پەگداكوتانى داھىتان. (برولى، ۱۹۷۰، ص ۳۳).

2-1 كىشەى نوئىنەۋەكە:

ھەر نەتەۋەيەك موزىك و گۇرانى و سروودى تاييەت بە خۆى ھەيە. ھەموو ئەمانە بۇ دەرپىنى ئەو ھەستانەى كە لە ھىزرى ھونەرمەنداندا بوون بەكاردەھىترا. ژىنگەى جوگرافى و كەلەپوورى جەماۋەرى و بارودۇخى سىاسى مىللەت پۇلىكى كارا و پىشەيى لە دىيارىكردنى سىماى گۇرانى و موزىكەكاندا دەگىرن. (توفىق، ۲۰۱۰، ص ۱۵۹)

ژيارى مرقۇبايتە لە قۇناغە جۇراۋجۆرەكانىدا، ھەر لە سەرەتاي سەردەمەكانىيەۋە بە زنجىريەكى ھىزىيەۋە تا دەگاتە ئىستا دەست پىدەكات، كە لە پىگەيەۋە ئەو شەرىيەتەى كە پىئىست بوو بۇ دۆزىنەۋەى مېتۇد و كەرەستەى پىئىست بۇ مرقۇ، كە لە ژىنگەكەيدا بەردەستەن و لەگەلدا دەژىن فەراھەم كراۋە، بۇ ئەۋەى لە ژيانى پۇژانەيدا يارمەتى بدات. بە تىپەپوونى كات ئەم داھىتانە خۆرسكانە بەھۆى كۆمەلگا نوئىيەكانەۋە بوونە ئامرازى پىشكەۋتوۋ. ئەم ئامرازە پىشكەۋتوۋانە لە بوارە جۇراۋجۆرەكانى ژياندا تاك و كۆمەلگا بە تەۋاۋى پىشى پەدەسترا. واتە مرقۇفەكان ئەو بابەتە سادەنەى كە بۇ پىكەتەى فرەتە لە دەنگ و ئاۋاز كە لەگەل كارەكتەر و ھەستەكانىيان تىكەل دەبوون پەريان پىدەدا بۇ بىناتانى فۆرمەكانى چىرەن لە پىكەتەى موزىكىدا. (الجابري، ۲۰۱۸، ص ۲۴۳)

ھەرچەندە ھەر مىللەتلىك خاۋەن موزىكى تاييەت بە خۆيتەى، بەلام لە شىۋازى دەرپىندا ھەندى جار ئەو موزىكە لە پىگەى مىدىا و پەيۋەندى و كراۋەيى لەگەل شارستانىيەت و كلتورەكانى گەلانى دىكە و كەۋتوتە ژىر كارىگەرى موزىكى گەلانى دىكەدا. كەۋاتە بەرھەمى گەلان كەلەپوورى كلتورى كۇنباۋ كە لە كۆنەۋە نەۋە دۋاى نەۋە گۋاستراۋەتەۋە دەكرىت بە ئىمپروۋىزەش دابىریت. (حويى، ۲۰۱۵، ص ۲)

گومانى تىدا نىيە كە گۋاستنەۋەى موزىكى پۇژھەلاتى لە پىگەى پۇرسەى زارەكىيەۋە توخمىك بوو لە پەرىپىدانى تۋانا ئىمپروۋىزەشەكانى ھونەرمەندان لە پۇژھەلاتدا. بەلام ئەستەمە بزانىن ئايا گىنگى ئىمپروۋىزەش ئەۋە بوو كە ھاندەرى داھىتان بوو لەتو پىرفۆرمەنسسى پۇژھەلاتىيەكاندا، يان ئەو پۇلە داھىتەرانەيە كە پىرفۆرمەنسسىكار لە پۇژھەلاتدا دىگىرپىت و ھونەرى ئىمپروۋىزەكردنى بە پىشكەۋتىكى زۆرەۋە بەرھەمەتتاۋە، بەو پىيەى ئەو بوارەيە كە ھونەرمەند پىگەى پىدەدرىت لىھاتوۋى و

هونهرييهت و خياللى خوى تيدا ئازاد بىكات. له ههر حاله تىكىدا چه مكيك بهدى دىت، ئهويش چه مكي "ئەنجامدەرى داھىنەرانه" يە. هەميشە شتىكى گەوهەرى بووه له نەريتي موزىكى پۆژەهلەتى و عەرەبىدا و به شىوازي خوى و تەنانەت وەك بابەتتىكى جياكەرەوى هونەرى ناسىندراوه. (الخولي ، ص ۱۸). چه مكي پىرفۆرپەنسى ئەفرىنەر "Creative performer" هەميشە بابەتتىكى گەوهەردار بووه له نەريتي موزىكى گەلانى هەموو جيهاندا نەك تەنها گەلانى پۆژەهلەت.

بهو پىيهى موزىكى كوردى به شىكى زىندووى موزىكى پۆژەهلەتە، بۆيه موزىكى كوردى له لايەن توژەرهانهوه بايه خىكى زۆرى پىندراوه، به هۆى تايه تەمەنديه كەى و پهيوەنديى بهو كۆنتىكستەى كە تىيدا نەمايش دەكرىت و ئەو فرەيهى كە فۆرپەكانى دەرپىنى تىدايه، لهوانە مۆد(مقام) و رىتم و فۆرم و بۆتەى موزىك و پىرفۆرپەنسى تاكەكەسى له لايەن هەردوو رەگەزەوه. (مصطفى، ۲۰۱۴: ص ۲)

بۆ چەندىن سەدە كورد دراوسى چەند گەلىك بووه، بۆيه لىكۆلىنەوه له پهيوەندي هاوبەش و كارىگەرى هاوبەشى كەلهپورى موزىكى ئەم گەلەنە يارمەتيدەرن بۆ تىشك خستنه سەر چەند بابەتتىكى جددى. هەروەها پىويستە گرنگىيهكى تايهت به پرسى پىرفۆرپەنسى موزىك و گۆرانى خۆبهخۆ و ئىمپروۆىزەيشن بدريت و به قووللى لىكۆلىنەوهى لهسەر بكرىت. ئەم پىكهاته و پىرفۆرپەنسى هونەرييانە به گشتى سىمايهكى جەماوهرىيان هەيه و كەرەستەى خاويان تىدايه. كاتى ئەو هاتووە بىر له مېتۆدى زانستى بكەينهوه له رىكخستنى ئەو بابەتەنە به پىي پىويستى سەردەم. دۆخى موزىك له هەريمى كوردستانى عىراق به گشتى نوێنەرايهتى سىمبولى ناسنامە و سەربەخۆي دەكات. بەلام پىكهاتهكانى ناسنامەى موزىكى وا دە كەن قسەكردن له سەر لايەنەكانى موزىكى كوردى به شىوهيهكى مۆدىرن كە تىشك دەداتە سەر تايه تەمەنديهكانى زاراوه جياوازهكان و پىرفۆرپەنسى ئىمپروۆىزەيهى و ئاميرى و گۆرانى وخستنهركارى(توظيف) به ئالۆزى و خراپى رەنگبەداتەوه، لهوانە؛ به زۆر هينانە ناوهوى بابەتى گۆرانى و موزىكى دوور له پەسەيتى موزىكى كوردى بۆ ئىو كايەى تيهكانى موزىكى له كوردستاندا.

هونەرى ئىمپروۆىزەكردنى لىرىكى و ئاميرى كارىگەرى نەريتى لهسەر بزوتتەوهى هونەرى موزىكى كوردى هەبووه. ئەمەش بووه هۆى پەرشوبلاوى و لكەلكە (تلعثم) و دابەزىنى تواناى پىرفۆرپەنسى هونەرى و پىرفۆرپەنسىكارى هونەرمەندى ئىمپروۆىزەرى كورد، ئەمەش بووه هۆى ئەوهى پۆلى خۆيان له پاراستنى پەسەيتى خۆيان له پىرفۆرپەنسى لىرىكى و ئاميرى ئىمپروۆىزەيشندا له لايەك لەدەست بەدن و دوور بخرىنەوه، له لايەكى دىكەوه مەترسىيە ديارەكان يان شىواندى به ئەنقەست بەلايهك بوو لهسەر پەسەيتى بەهاى هونەرى كەلهپورى پىرفۆرپەنسىكارى كوردى و دىخستە مەترسىيەوه، ئەم بابەتە تەواوى فۆرپەكانى گۆرانى چرىنى كوردى نوێنەرايهتايان دەكرد. ئەمەش واىكرد مەترسى لەناوچوون و لەدەستدانى لهسەر بىت. بۆيه كۆكردنەوه و به دۆكيۆمىنتكردن و پاشان لىكۆلىنەوه لەم گەوهەرە بەها دارە له كەلهپورى كەلهپورى و كلتورى پىويستى به لىكۆلىنەوهيهكى هونەرى و زانستىيە به هەموو تايه تەمەندى و مۆرك و بەها هونەرى و كۆمەلايه تيهكانىهوه. ئەم گەنجىنە هونەريانە هەميشە دەبنە پىنگە و پايهيهكى بەرز بۆ تىشك خستنه سەر پەسەيتى شوناسى هونەرى كوردى.

لېرەوه توژەر وەك پىويستىيەكى هونەرى هەنووكەى بۆ دەولەتمەندكردنى ئىمپروۆىزەيشنى گۆرانى كوردى به توخمە موزىكىيە ئەكادىمىيە نوێهكانىيەوه كە به پىرفۆرپەنسى هونەرى نوێنەرايهتى دەكرىن و گرنگيدانى زياتر به كەلهپورى هونەرى كوردى به وردىنى له كەرەستە خاوهكانى له توخم و تايه تەمەنديه موزىكيەكانى له پرووى چۆنەتى بەكارهينانەيهوه به كارىكى لەپيشينهى ناساندن و ديارىكردنى شوناسى لايەنى پىرفۆرپەنسى ئىمپروۆىزەيهى دەبينىت.

3-1 گرنگى توژينهوهكه:

۱- پەرەپىدانی توانای پىرفۆرپەنسىكارەكان بە داھىنان لە ئىمپروۆىزەكردنى پىرفۆرپەنسىكارانە كە لەگەل بابەتى موزىكى يان لىرىكى هونەريدا بگۆنجىت و بە پەسەيتى هونەرى تايه تەمەند بىت.

۲- ئامادەكردنى نەوه يەك لە دواى يەكەكان بۆ تىگەيشتن لە سەرچاوهى ئىمپروۆىزەيشن، كە بەپىويست دەزاندرىت فەزاىەك بۆ بۆلەبوونەوهى هونەرى ئىمپروۆىزەكردن بە لايەنە ئەفراندن و داھىنەرەكانى له موزىكى كوردىدا بخولقينىت.

۳- خولقاندن و داھىنانى رستەى لىرىكى ئاست بەرز پالپشت بە داھىنانى ئىمپروۆىزەيشنكاران. ئەمەش رىگا بۆ دەولەتمەندكردنى موزىكى كوردى خۆشدەكات و تىگەيشتن له لايەنە زانستىيەكانى پهيوەست بە گەشەسەندنى دىتتە ئاراه.

4-1 ئامانجى توژينهوهكه:

ناسىنى نەرىتەكانى ئىمپروۋىزەكردن و پىرفۆرمەنسسى ھونەرىيى لە فۆرمەكانى گۆرانى كوردى، لە پىرفۆرمەنسسى ئەو شىۋازە گۆرانىيە چىرناھە و ئاشكراكردنى پۇچىھەتتى ھەمەچەشەن بۆ ئەۋەى تىشك بىخاتە سەر تايىبەتمەندىيە ھونەرىيەكانى ئىمپروۋىزەكردن.

5-1 سەۋرى تويۇنەۋەكە:

سەۋرى مېژوۋىيى لە سالانى ۱۹۷۰ تاكو ۱۹۹۱ سەۋرى جۇگىيافى : ھەرىمى كوردستانى عىراق. سەۋرى بابەت: تويۇنەۋەكە فۆرمەكانى گۆرانى كوردى دەستىنشان دەكات، كە پىرفۆرمەنس و ئىمپروۋىزەشنى ئاستبەرز و وردى تىدايە.

6-1 رىيازى تويۇنەۋەكە:

تويۇر ئەو نەۋىنەۋەكە سەرەۋەى لە نەۋىنەۋەكەدا شىكردۆتەۋە، كە لە بۆتەكانى گۆرانى كوردىدا ھەن، بە شىۋەيەكى ۋەسقىي شىكارى بۆ دەستىنشانكردنى ناۋەپۇكى ھونەرى ئىمپروۋىزەكردنى گۆرانى و ئەو نەرىتە گۆرانىيەكە لە نىو پىرفۆرمەنسكاران ناسراون، كە برىتىن لە: گۆرانى چىرەن بە ئىمپروۋىزەشنى لە فۆرمى لاوك

- ۱- پىرفۆرمەنسسى لاوك بە شىۋەى ئىمپروۋىزەشنى
- ۲- پىرفۆرمەنسسى ھەيران بە شىۋەى ئىمپروۋىزەشنى
- ۳- پىرفۆرمەنسسى ئەۋەىسى بە شىۋەى ئىمپروۋىزەشنى
- ۴- پىرفۆرمەنسسى خورشىدى بە شىۋەى ئىمپروۋىزەشنى
- ۵- پىرفۆرمەنسسى سىياچەمانە بە شىۋەى ئىمپروۋىزەشنى

ھەرىيەككە لەم فۆرمانەى گۆرانى چىرەن نەرىتى تايىبەتتى خۇيان ھەيە:

- ۱- نۆتى دەستىپك وكتاۋى پىرفۆرمەنسسى ئىمپروۋىزەشنى.
- ۲- فرەچەشنى لە ئاراستەكانى مېلۇدى فۆرمى گۆرانى.
- ۳- گواستەۋە لە نىۋان پەگەزى مۇدە موزىكىيەكان و فرەچەشنىيان.

7-1 پىناسەى زاراۋەكان:

1-7-1 ئىمپروۋىزەشنى:

پىناسەى ئىمپروۋىزەشنى زۆرن، بەلام ھەلۋەستەكردن و ۋەستان لەسەر يەك پىناسە نامانگەيەتتە ئامانجە زانستەكان، چۈنكە ھەموۋىان لەپوۋى گرنكى زانستى چەمكى ئىمپروۋىزەشنىۋە يەكدەگرنەۋە. ئىمپروۋىزەشنىۋە بە گشتى برىتتە لە بەرجەستەى بىرۆكەى نۆتى كە گوزارشت لە ھەستى خودى ھونەرمەند دەكات كە دەرئەنجامى ئەزمونى تايىبەتتى خۇيەتتى. (امىن ۱۹۹۸: ص) پىرفۆرمەنسكى دەستبەجى و ئامادەنەكراۋە، كە پىرۆسەكانى ئاۋازدانان و ئەنەن يان گۆرانى چىرەن لە يەك كاتدا تىيدا بەشدارن و لەسەر بنەماى خودكارىي (الذاتى) و گەشەكردنى خودى كەسەكە بىياد نراۋە. بەم شىۋەيە بىركردنەۋە و پىشكەشكردنى موزىك لە يەك كاتدا ئاۋىتەى يەكتر دەكات. 50p..1965Percy school the oxford universities ھەرۋەھا ئىمپروۋىزەشنى ھونەرى ئاۋازدانانى خىراپە لە پىگەى گۆرانى چىرەن و ئەنەنى ئامىرىكى موزىك، يان ھەردوۋىكان پىكەۋە. جا ئامادەكارىي بۆ كرايىت يان نا، بە شىۋەيەك كە بىرۆكە و ئاراستە و بابەتەكە روون بكاۋە. ئىمپروۋىزەشنى زانست و ھونەرىكى خۇبەخۇيە كە مەبەستى خۇ دەرىپىنە و لەسەر بنەماى داھىتان بىيادنراۋە. (عبد العزيز ۱۹۹۲: ص ۳) سىتىشەن بلووم باسى لەو جىاۋازىيە گرنكە كىرۋە لەسەر ئەمپروۋىزەشنى لە جازى ئەۋروپى و مەقام و مېلۇدى پۇژھەلاتى، كە نەۋىنەۋەكى كوردى ھىناۋەتەۋە. چەندانى دىكەش باسىان لەۋە كىرۋە كە موزىكى پۇژھەلاتى، ۋەكو موزىكى عەرەبى،

ئىمپروۋايزەيشن ئاكنەن بەلۋ خولانەو لەسەر مۆد و دواتر مۆدىولەيشن دەكەن كە بەشئىوازىك لەگەل سىستەم و فۆرمى موزىك و رېتم و ستايلى مۆدەكان بگۈنجىن.

1-2- پىرفۆرمەنسى ھونەرى:

ھونەرى پىرفۆرمەنس لەسەر بىنەماى نىمايشى بوارىكى ئاھەنگسازى سرووت ئامپىزە وسەرجمە ھونەرەكانى بىنېن و بىستىن تايادا بەشدارن. لە سەرەتاو ۋە ھونەرە پىرفۆرمەنسكىردن ۋەك نوڭگەرىيەك لەلايەن ئەزمونى پىشەنگە ئىتالى و پروسەكانەو بوو، لەدوای كۆتايىھاتنى جەنگى جىھانى يەكەم ۋەك ئەزمونى (دادايىيەكان). پىرفۆرمەنس لە موزىكىدا توخىكى گرىنگە بۆ ديارىكىردى شىۋەزارى موزىكىكى لە كارلىكەرى كەسى پىرفۆرمەنسكار. ديارترىن ۋە توخمە موزىكىيەكانى كە كارىگەرى پاستەوخۆى پىرفۆرمەنسىيان بە سەرەوئە برىتىن لەلايەن پىرفۆرمەنسى ميانە مېلۇدىيەكان كە دەرئى قورگى پىرفۆرمەنسكار و ئامپىرە موزىكىيەكان ھاوشانى يەكتر بن لە بەجىھتەئىنى ئەم پرۆسە گرىنگە. (Torrance, 2019: p268)

1-3- گۆرانى كوردى:

لە پرووى فەزاي مېلۇدىيەو، گۆرانى كەلەپوورى مىللى لە يەك ھېل و مۆنۆتۆنەو monoton دەست پىدەكەن. بەزۆرى لە شەش دەنگ Hexa chord پتر تىپەر ئاكنەن. ھەندىك جار پەنگە ھەندىك گۆرانى ئەم سنوورە دەنگىيە تىپەرئىن، بەپى ئەوئە كە پۆلى گۆرانى چرىن و بابەتى لىرىكى داوايان لىدەكات. زۆرىنەى ھەرە زۆرى گۆرانى فۆلكلورى كوردىش لە مۆدى سەرەكى بەيات و لەقەكانى ئەم مۆدە دەخولئەو.

لە پرووى پىكھاتەى مۆدى (مەقام) گۆرانىيەكانەو، زۆرىيە گۆرانىيە كەلەپوورىيەكانى كوردى لەسەر بىنەماى يەككىك لە جۆرە سەرەكىيەكانى مۆد لە موزىكى پۆژھەلاتىدا دامەزراون. ھەندىك جار دەبىنېن لەسەر ئاستەكانى تىرى پىنگە موزىكىيەكان وئىنا كراو. زۆرتىرىن جۆرى بەكارھىتراو برىتىن لە مۆدەكانى (بەيات، حىجاز، سىگا، عەجەم، كورد و راست). لە پرووى پىكھاتەى فۆرمەو؛ ئەم فۆرمانە لە گۆرانىيە كەلەپوورىيەكانى كوردىدا لە تاكە پستە و دەستەواژەى مېلۇدى تىپەر ئاكنەن. مېلۇدىيەكان لەسەر دەستەواژەى مېلۇدى كورت و دووبارەبووئە بىنات نراون. لە پرووى پىكھاتەى رېتىمىيەو، گۆرانىيە كەلەپوورىيەكانى كوردى لەسەر كىشى سادە بىنات نراون و پەنگە ھەندىك جىاوازى لە فۆرمەكانى گۆرانىچرىنى كوردىدا ھەبن، كە پست بە شىۋازى پىرفۆرمەنسى رېتىمى ئازاد (Adilib) دەبەستن. گرىنگىرىن خەسەلەت كە موزىكى كوردى جىادەكاتەو، مۆرك و سىما گشتىيەكەيەتى، ھاوشىۋەى موزىكى گەلانى دىكە. ھەركەسىك ئەزمونى لەگەل موزىكى گەلانى پۆژئاۋاى ئاسىادا ھەپىت، دەتۋائىت بە وردى موزىكى كوردى لە موزىكى فارسى، ئەرمەنى، ئاشوورى، توركى و عەرەبى جىا بكاتەو. (الخليل ص ۲۹۴)

بەلام ئەمە نكۆلى لە كارىگەرى ھاوبەشى ئىۋان موزىكى ئەم گەلە دراوسىيەكانەكات كە پەيوەندى دراوسىيەتيان لەگەل كورد ھەبە. زۆرن ئەم مېلۇدىيە كوردىيەكانەكە؛ لەسەر دەستى گۆرانىيىز و موزىسيانانى كورد كە بە زمانەكانى خۇيان گۆرانى دەلئىن، گواستراۋنەتەو بۆ ئىۋ موزىكى ئەم گەلەنە. (سەرچاۋەى پىشوو: ۲۹۴)

كاتىك موزىكى كوردى بە تەنيا و بە بەبى يەۋەرى گۆرانى چرىن دەبىستىت، تايەتمەندىيە دەنگى و ئەفراندەكانى باشتەر دەردەكەون. چىز ۋەرگىرن پىۋىستى بە پلەيەكى بەرزى ھەستىارى موزىكىكى و تواناى مېدىتەيشىتىكى (تأمل) قوۋلىش ھەبە. بۆيە ئەم شىۋازە لە ئىۋ بۆاردەى روناكېرانى كورددا پتر جىي بايەخە لەوئە لەئىۋ جەماۋەرى مىللىيدا ھەبە. موزىكى كوردى بە يەۋەرى گۆرانى دەبىستىت و جەماۋەرە مىللىيەكەش پتر ئارەزوۋى ئەم شىۋازەن. ئەۋكات موزىكەكە گەرەتتىن بەھاي خۆى بەدەست دەھىتت كاتىك تۆنەكانى دەنگى گۆرانىيىزەكە لەگەل موزىكەكەدا ھاوشان دەبن. (سەرچاۋەى پىشوو، ۲۵۲)

2- چوارچىۋەى ئىۋرى

1-2 خستەكارى ئىمپروۋىزەكردن:

خستەكارى ئىمپروۋىزەيشن بە يەككىك لە گرىنگىرىن فۆرمە ئازادەكانى موزىك لە مامەلەكردن لەگەل بىرۋەكە و پەھەند و دوورخستەوئەى وئەكان لە بۆتە و بىيادەكانى موزىك دادەنرېت. ئەم ئازادىيە موزىكىيە پروخسارى بەرچاۋ لەگەل بىنەر دروست دەكات و دىالوگىكى بىكۆتايى لە ئىۋانىندا دېرەخستىت. پىرفۆرمەنسكارى موزىك پست بە ئىمپروۋىزەكردن دەبەستىت بۆ ئەوئە

گۆڭچكەى گۆڭگر بۆ ئەو شوئە پاكىشيت كە دەيەوئ و لە وردەكارىيەكانى پەھەندە دراماتىكىيەكانەو ھەلقولاييت. پىرفۇرمەنسكار ئىمپروۋىزەكردى ئامىزى و گۆرانى ۋەك بابەتتىكى خولقئىنەر دەيىنئ بۆ ئەوئ تىگەيشتىك لە قوولاي ھونەرى ئەو بابەتە داين بكات، جگە لە خستەرووى فراوانترىن فۇرمەكانى تەكنىك كە لەسەر قورگ و ئامىزەكەى بەج گەياندوو. سەبارەت بە ئىمپروۋىزەكردن لە گۆرانى چىندا، زۆرجار بە مەبەستى دروستكردى پەنگ (تىمبەر) و مۆركى دەنگىيە لەوئ كە خودى گۆرانىيەكە دەپخاتە ۋو. نمونەئ ئەمەش ئىمپروۋىزەكردنە لە موزىك و دەنگى مرقۇ.

ناساندنى ھەندىك لە فۇرمە باوہكانى ئەو سەردەمە، ۋەك: (discant, organum, oratorio, and cadenzza) پىتويستە، ھەرۋەھا ھەولەكان بۆ چارەسەركردنى سەرھەلدانى فۇرمەكانى ئامىزى جۆراوچۆر ۋەك پىرلۆگ، فانتازيا و تۆكاتا، كە لە سەردەمى پىش پەرەسەندنى ئامىزە موزىكىيەكان دەرکەوتوو، و زۆرجار وابەستەئ ئىمپروۋىزەكردن بوو.

2015/ 43 78Hetts://www.alittihad .aelarticle/

2-2 ئىمپروۋىزەكردن و نەرىتەكانى لە گۆرانى كوردىدا:

مەرجى داھىتان و ئاشكرادىنى پەسەئىي لە ساتەوختى ئىمپروۋىزەكردن لە موزىكدا ئەو ساتە دىتە ئاراو كە بىركردنەو و كردار تىدا ھاوشان دەبن. ھەرۋەھا ساتەوختى گۆڭگرئە لە بىدەنگى لە دەرەوئ (عەقلى سنووردار)، كە بەشئوہەكى بەرچاو بەرجەستە دەيىت. ئەم گۆڭگرئە تەنھا لە پىشوازىكردندا بوونى نىيە، بەلكو ئاۋىزانى پۇجە بۆ ناو بازىيەك كە تىدا بىدەنگى دەتوانىت كاريگەرى لەسەر عەقلى مرقۇ دروست بكات و پەوايەتى ھونەرى پىبەخشى. موزىك لىرەدا، چ لە ۋوئ دەنگىيەو، چ لە ۋوئ نووسىنەوئ تۆنە موزىكىيەكانى، چ لە ۋوئ سۆزدارىيەو، چ لە ۋوئ نەخشەكارىيەو، ھەولئىكى دەنگىيە بۆ بەدەنگەيتانى بىدەنگى، بە تايەتى لەو شوئانەئ كە ھىشتا ۋوئ نىن، كاتىك ئەو دەنگانە "ۋوئ" و مەبەستدار دەبن، كە ئىمپروۋىزەكردن مەرجەكانى داھىتان لە ئىو كايەكانى ھونەردا بەدەدئىت.

يەكك لەو پرسە گرنگانەئ كە ناتوانئ چاۋپۇشى لىبكرئ، جىاۋازى ئىوان كات و ساتەوختى موزىكى ئىمپروۋىزەئ خودىيەو "سوزىكتىف" و خۇبەخۇئ چاۋپۇشىلكر و تىپەر و لە ئىوان كاتى نووسىنەوئ موزىك، كە ۋەك پىرۋسەيەكى بابەتى كەلەكبوو دىتە بەر چاو. لە بەراوردىكى خىرادا لە ئىوان ئەو كلتورە موزىكىانەئ كە پىشت بە دانراۋى موزىكى تۆماركار دەبەستن و ئەو كلتورە موزىكىانەئ كە لەسەر بنەمائ ئىمپروۋىزەكردنى موزىكى كە تەنھا خودى چركەساتى لەدايكبوونى موزىكەكە ئەزموون دەكات دامەزراون. لە بەراوردىكى خىراي ۋەك ئەمەدا، مۆرك لە موزىكى كوردىدا بە پەلى يەكەم مۆركىكى ئىمپروۋىزەكردنى تاكەكەسىيە.

01/04/2020https://www.alawan .org/

پىرۋسەئ ئىمپروۋىزەكردن بە كىردەو لەسەر بنەمائ پىكھاتەئ دەستبەج بنىادنراو. ھەرۋەھا بۆ زىادكردن و ھەمواركردنەو و گۆڭپىن و تەواوكردن و سىنەوئەش ھەنگاو دەيىت. بەگشتى ئىمپروۋىزەيشن لە گەوھەرەكەيدا لەسەر داھىتان بنىادنراو كە پىشمەرەجەكەئ لە خۇبەخۇئ ئىتتىستىف (حدسى) يان خەيالەو ۋەردەگرئ، لە واقىدا ئىمپروۋىزەيشن برىتئە لە گەپان و ھاتە پىشەوئ بابەتتىكى نوئ و گەپان بەدوئ بابەتتىكى كە پىشت بوونى نەبوو. بابەتتىكى كە ھىشتا نەبوو بە جۆرىك يان جۆرىكى تر بىستراو يان بەدەياتوو. ھەرۋەھا بەدەيتانى ۋوداۋىك يان دىمەتتىكى بىن خەيال و نامۆ. بەمچۆرە پچرائىكى ھونەرى و جىوانكارى لەگەل دىمەنە ئاسايەكان دروست دەكات كە پىرفۇرمەنسكار بە شئوہەكى پۇتىنى و دووبارە لەگەلئاندايە، ھەرۋەھا ئەم ۋوداو ۋوداۋىكى ناىرادى و بەبى مەبەست دەيىت. (المنيعى، ۱۹۹۰، ص ۲۵)

شوناسى ھەموو گەلىك بە زمان و ھونەر و فۆلكلور و داب و نەرىت و مېژووہەكى ديارى دەكرئ. بىگومان ئەمە گەلى كوردىش دەگرئەو. بۆ ئىمەئ موزىسيان، پاراستنى پۇجى موزىكى كوردى و پەرەپىدانى جددى و پەسەنى لە پىگەئ بەرھەم و نووسىن و چالاكىيە زانستى و ئەكادىمى و پەرۋەردەيەكانمانەو دەكەوئتە ژىر سايەئ ناسنامەئ پەسەنى كوردى و پەرەپىدانى بە ھەمان شئوہ. گەشەكردن جىاۋازە لە گۆپانكارى يان پەتكردنەو تەنھا بۆ ئەوئ لەگەل سەردەمدا بگىنجىت. بۆيە ئىمە پىتويستى زۆرمان بە تىگەيشتن لە سىروشتى فۆلكلور بە ھۆشيارى و پاشان زىندووكردنەوئ بە شئوہەكى مۆڭپىن كە پەيوەستە بە تىگەيشتن لە ناوہپۆك و پىنگە و رىتم و كىش و پىكھاتە مىلۇدىيەكەئ دەيىت. (زازا، ۲۰۰۵، مقابله شخصية مع الباحث)

ھەرچەندە موزىكى كوردى بۆ خۇئ بە ھونەرىكى سەربەخۇ دادەنرئ، بەلام لە ھەمان كاتدا بە بەشكى دانەپراوئش لە كەلەپوورى گشتى گەلانى پۇژھەلات دادەنرئ. بۆ چەندىن سەدە كورد دراوسى گەلانى جىاۋاز بوو، لىكۆلىنەو لە پەيوەندى

هاوبەش و كارىگەرى ھاوبەشى كەلەپوورى موزىكى ئەو گەلەنە يارمەتيدەرمان دەپت بۆ تيشك خستنه سەر چەندىن بابەتى جددى كە پەيوەستەن بە بابەتى ديارىكردى شوناسى نەتەوہى. (الكردى، ابراهيم ۲۰۱۱، ص ۱۸ - ۱۹) بەلام پرسى كارىگەرى و پەنگدانەوہى لەسەر موزىك كە دەكەوتتە تيو بازەنى و لاتانى دراوسى عىراق بە گشتى و موزىكى كوردى لە ھەرىمى كوردستانى عىراق بە تايەتى. مەرج نىيە شوئىكەوتن و لەدەستدانى ناسنامە و لاسايىكردنەوہى كوئرانە لەخوبگرىت. بەلكو پەيوەندىيەكى ئالگوڭ و پەرەپيدانى بىرۆكە و ژىرخانى ئەم ھونەرە جوانەيە. گۆرانى كوردى بە بەشكى سەرەكى لە كەلەپوورى ھونەرى و موزىكى عىراق دادەنرىت. ئەم گۆرانىيە ھەك گۆرانىيەكانى تىرى ناوچەكانى عىراق بەسەر دوو جۇردا دابەشكرەو: كەلەپوورى فۆلكلورى مىللى و كەلەپوورى فۆلكلورى سىستماىكى. (محمود، ۲۰۰۹، ص ۵۵۴) توئزەر پىيوايە، دۆخى موزىكى لە ھەرىمى كوردستانى عىراق بە گشتى نوئەنەرايەتى كارەكتەرى بەھىماكردى ناسنامە و ئىنتىما دەكات. بەلام پىكھاتەكانى ناسنامەى موزىكى وا دەكەن قسەكردى لە سەردەستكەوتەكانى موزىكى كوردى و تەوہەرەكەى تيشك بخاتە سەر تايەتمەندىيەكانى زاراوہ زمانەوانىيە جياوازەكان كە لە ناوچە جياجاكاندا بلبوونەتەوہ، كە بەھۆ دەپرېنى موزىكى لوكالى جۇراوجۆرەو ديارى دەكرىن.

جۆرەكانى ئىمپروۋىزەكردى موزىكى:

3-2 ئىمپروۋىزەيشنى ئازاد Free Improvisation

ئەو پىرفۆرمەنسە خۇبەخۆيە كە لە پىرفۆرمەنسكارەوہ سەرچاوە دەگرىت، لەو ساتەوختەوہ لەدايك دەپت و بە ھەرە و تواناى ئەوہوہ بەرپۆ دەچىت، بەبى پلاندانان، يان بەبى ئەوہى پىشەوختە پەنا بۆ فۆرمولەيەكى ديارىكرەو بات، يان لە يادەوهرىدا پارىزراو بىت، بەلام بىگومان ئەو پىرفۆرمانسە بەھۆ تەكنىك نەرىتە ناسراوہكان بەرپۆ دەبردىت. (امىن، و سليم، ۱۹۹۸، لا)

4-2 ئىمپروۋىزەكردى سنووردار Controlled Improvisation

ئىمپروۋىزەكردىكە تىيدا سكوورى بەرھەمەكە بەكاردەھىنرىت. ھەر ئەم جۆرە پىكھاتە موزىكىيەشە، كە لە بنەپەتدا لەسەر بنەماى ئىمپروۋىزەيشنەكان بنىادنراوہ و دواتر گەللە بووہ. بەلام ئەمە كاراكتەرو مۆركى ئىمپروۋىزەيشنى پاراست و ناوئىشانەكەشى ھەلگرت. (سەرچاوەى پىشەو، لا)

كەواتە ئىمپروۋىزەكردى ئازاد بنەماى خۆى ھەيە، لە كاتىكدا ئىمپروۋىزەكردى سنووردار ئازادىيەكى تايەتى ھەيە، ھەردوو شىوازەكە پىويستيان بە راھىنان و تەكنىكى بەرز و وردە بۆ بەدەستەپنانى پىرفۆرمەنسى باش، لەگەل ئەوہشدا جۆرى دووہمى بە ئاسانتر دادەنرىت. (astransky، 1977، p.48)

ئىمپروۋىزەيشنىكى دىكەش ھەيە، ئەويش ئىمپروۋىزەكردى پەرورەدەيە. ئىمپروۋىزەيشنىكى دەستبەجىيە كە ئازاد و سنووردار ئاوتتەى يەكتىرى دەكرىن. ئەمەش لەبەر ئەوہيە كە مامۇستا نوئەكان ئىمپروۋىزە دەكات و لە ھەمان كاتدا سنووردار دەپت بە توخمە روونەكان كە پىشتەر لە ھزرىدا بوون بۆ ديارىكردى ئامانجەكانى پەرورەدەيى. ئەم ئىمپروۋىزەكردنە لەسەر بناغەى پىكھاتەكانى موزىك و ياسا تىورى و پراكتىكىيە دانپىدانراوہكان بنىات نراوہ. (امىن، و سليم، ۱۹۹۸، ص ۳)

<https://www.agha-alkalaa.net/archives/> القلعة

3- مېتودۆلۇجى توئزىنەوہكە:

3-1 كۆمەلگەى توئزىنەوہ و نمونەكانى:

كۆمەلگەى توئزىنەوہ بۆ ھەموو فۆرمەكان لە فۆرمەكانى گۆرانى كوردى پىكېدېت، لە كاتىكدا نمونەى توئزىنەوہكە سنووردار بوو بە پىرفۆرمەنسى ئىمپروۋىزەيى گروپىكى ديارىكرەو فۆرمەكانى گۆرانى كوردى، كە نمونەكانيان :لاوك و ھەيران وئەللاوہيسى و خورشىدى و سىياچەمانەيە.

3-2 شىكردنەوہى نمونەكان

پىرفۆرمەنس لە گۆرانى چرىندا دەربرېنىكى ئەفرىنەر دەبى كاتى گۆرانىيىژ دەتوانى بىتتە خاوەن سەلىقەيەكى چاك بۆ ناسىنەوہى چىنە دەنگى خۆى و توخمەكانى تىرى موزىك لە نوئە خوئىندەوہ، شارەزابوون لە ئامپىرىكى موزىكى، شارەزابوون و پىرفۆرمەنسى پەگەزە موزىكى و (تپراكوڭد) دركردن بەو گۆرانكارىيەنەى كە لەئىو مىلۇدىيەكدا ھەن، وەكو (مۆدولەيشن) ى ئىوان مەقامەكان. ستايل برىتتە لە پرۆسەى دروستكردى بەردەوام و كارلىكى دىنامىكى بىركردنەوہ و خەيالى موزىكى لە حالەتى ئىمپروۋىزەكردى موزىكى ئامپىرىدا، ھەروەھا بىركردنەوہ و خەيالى موزىكى ماناى ئەو وشانەى كە لە حالەتى ئىمپروۋىزەكردى موزىكى لىرىكىدا

دەبن ئىنتۇن(تغيم) بىكرىت. لىرەوۋە پرووۋە كە ستايل ئاۋىتەيەكى ھونەرىيە لە توخمە جۇراۋجۆرەكان كە ھونەرمەند لە عەقلى خۇي و لە خۇيەو و لە سەلىقەى خۇيەو وەرىدەگرىت، ئەم توخمەنە برىتىن لە: بىرۆكە و خەيال و ھەست و لە پستە مىلۇدىيە دەرپرېنەكاندا بەرجەستەيان دەكات و نەخشەسازى گونجاۋىش بۇ نىشاندانى ماناى دەرپرېن فەراھەم دەكات، ئەوۋە لە بەيتە لىرىكىيەكاندا گوڭبىستى دەبين، جۆرىكە لەو ئىمپروۋىزەكردنەى كە مەبەستمانە. (الزىات، ۱۹۴۵، ص ۶۲)

ئەمەشيان دەرئەنجامى پروسەيەكى بەردەوامى خولقاندنى وشەو ماناكانيان و ئەوۋە لەگەل شېۋازى ئىنتوناسىۋن و پىكھاتە و ئاۋىتەكردندا يەكەدەگرىتەو لەسەر نموۋەكان كە ژيان و ھىز و گەرمى و كارىگەرى دروست دەكەن. بۆيە لىرەدا ناتوانرېت پۆلى زمان لە ھاندانى پۇخى خەيال و داھىنەرى ئىمپروۋىزەر چاۋپۇشى لى بىكرىت. (الكردى، ص ۴۲-۴۳)

زاراۋەى (لاوك) يان (لاو) بە واتاى كور يان گەنجىك دىت كە لە سەرەتاي ژياندايە و ئامازەيە بۇ پەگەزى ئىر. پەسوول، (۲۰۰۸، ل ۱۱۴)

ئەم جۆرە گۆرانى چىنە بە شىۋەزارى كرمانجى ژوروو كە لە ناۋچەى بەھدىنان باۋە چىراۋە و پاشان لاوك وردە بۇ ناۋچەى سۆران لەلايەن ھەندىك لاوكبىزى بەناۋبانگ كە لە ناۋچەى بادىنانەوۋە بۇ ناۋچەى سۆران كۆچيان كوردوۋە و ئىدىدا نىشتەجى بوۋە ياخود بە زۆرە مىل گواستراۋەنەتەو. (حەۋىز، سەرچاۋەى پىشووئر، لاپەرە ۱۶)

پىرفۇرپەمەنسى ھونەرى بۆتەى لاوك پەيوەستە بە لاوكبىزى ئەو لاوكبىزى كە تواناى پىرفۇرپەمەنسى ھونەرى ھەيە، چونكە لاوكبىزى كەسكە كە پىشت بە وزەى دەنگى خۇي دەبەستىت بۇ لاسايىكردنى ئاۋازەكە و لىرەدا پىرفۇرپەمەنسىكار پىۋىستى بە توانستىكى باشى ئىمپروۋىزەكردنى سەركەوتوۋ لە ئىو دەقەكەدا ھەيە، ھەروەھا ئەو ئەزموۋەنى كە لەگەل جەماۋەر ھەيەتى ھاندەرىكى باش دەبن بۇ سەركەوتنى پروسەكە، بەلام سەبارەت بە موتىرىب، ئەو لە پەلەيەكى شىاوتر و بەرزىر لە گۆرانىبىز دەمىننەتەو و تواناى گۆرانى چىنى زىاترى ھەيە بەھۋى ئاۋىتەكردنى وزەى دەنگى و تواناى داھىنەرانەى خۇي لەئىو دەقەكەدا. (توما، ۲۰۰۹، ص ۷۳۷)

بە پراى توڭزەر، چوۋنە ئىو بابەت و دەستكردن بە چىنى لاوك بەزۆرى بە موزىكىك كە سرووش ۋەرىگىراۋى پىرفۇرپەمەنسى ئىمپروۋىزەمى لاوكبىزەكەۋەيە، واتە لە يەككە لە ئامپىرە موزىكىيەكانى ياۋەرى لاوكبىزەكە و بەزۆرى ئەو ئامپىرە كە ھاۋاشانىيەتى دەكات دەست پىدەكات ۋەك ئامپىرى ساز يان تەنبور ياخود يەككە لە ئامپىرە موزىكىيە نەرىتەيەكانى تر.

لە پروۋى فۆرپەمەۋە لاوك لە چەندىن ستانزا (مقطع) شىعەرى داستانى يان لىرىكى سۆزدارى پىكدىت كە زۆربەيان سى ستانزاى دەرپرېن، بە پىشەكەيەك دەست پىدەكات و دواتر دەچتە لوتكەى بابەتەكەۋە، لىرەدا پىرفۇرپەمەنسىكە ئاۋازدارە و ئەو پىرفۇرپەمەنسى ھونەرىيە لە تىتراكۆردىك تىدەپەرىت، واتە ژانىك كە لە چوار دەنگى يەك لە دواى يەك يان پتر پىكھاتوۋە.

گونجاۋترىن مۇد بۇ ئەنجامدانى لاوك مۇدى (بەيات)ە، كە بە شىۋەيەكى بەرفراۋان لەلايەن پىرفۇرپەمەنسىكارانى ئەم جۆرە فۆرپە ئىمپروۋىزەيانەى كوردىيەۋە بەكاردەھىنرېت، لەو فۆرپەى لاوكدا لە دواى مۇدى (بەيات) مۇدى (حىجاز) ىش پۆلى كارىگەرى لە دەرپرېنە ھونەرىيەكاندا ھەيە. سرووتى چىن كە ھاۋاشانى سەرەتا و كۆتايى پىرفۇرپەمەنسىكانن برىتىن لە: ھەى لۆ لۆ لۆ، لۆلۆ، دەلۆلۆ، ئەم وشانە وتەوۋەى پىۋىستىن بۇ تەۋاۋكردنى گۆرانى داستانى و سۆزدارى، زۆربەى ئەو بابەتەنى فۆرمى لاوك دەبىگىرئەۋە، چىرۆكى شۆرشە يەك لە دواى يەكەكانى كورد و بەرخۇدانى قارەمانانە لە دژى داگىركارى زۆرەملىيى، پىرفۇرپەمەنسىكارى لاوك چىنى قارەمانەتەيەكان، كارەساتەكان و پۆلى سەركەدەكانى ئەو داستانە بە ستايش و شانازىيەۋە دەگىرئەۋە، بىگومان تىكپراى ئەو چىنەنە پەنگدانەۋەى لاينى قارەمانانەى ژيان وژيارى كۆمەلەيەتى كوردى دەخەنە پروو.

جگە لەمە، بابەتگەلىكى تىرىش ھەن كە لەلاوك پەنگدانەۋەيان ھەيە، لەوانە مىلملاىى چىنايەتى لە كۆمەلگەى كوردىدا و ھەروەھا پەنگدانەۋەى ئەو بابەتەنى كە پەيوەستىن بە ستايش، لۆمەكردن، يان ۋەسەفكردنى سروشتى ناۋچەكانى كوردستان

گرنگى لاوكى كوردى لەۋەدايە كە بەشىۋەيەكى گشتگىرتر بابەتەيەكان دەربارەى گشتگىرى شىعەرى فۆلكلورى كوردى پىدەلەيت، لەۋەى كە دركى پىدەكەبن، لاوك چوارچىۋەى خستەپروۋى وئەنى كاتى راستەقىنە و تىبىنى شىعەرى خىرا و كورنە كە گەۋھەرى فۆلكلورى ئەم گەلەن. (نىكىتىن، ۲۰۰۷، ل ۴۵۱)

پىرفۇرپەمەنسى لاوك لە پروۋى فۆرپەۋە لەئىو چەمكى (دەنگبىزى) دا ۋەكو بابەتىكى تۆكمە خۇي دەبىننەتەۋە و ميانە دەنگىيەكانى ئىو پىرفۇرپەمەنسىكە پۇچۋوۋىكى پىشەى پەسەنئىتى پتوۋە ديارە. كە ئەم بۋارە پىرفۇرپەمەنسى لە باشۋورى كوردستاندا بەو گرنگىيە و ھەلۋەستە لەسەر كەردنە وردىبىنانەيە نايىندىرئ. لە باكورددا (كاۋىس ئەسكا، قەرەپىتا خاچۆ، شاكىرۆ، محمد عارف جىزىرى، و

حهسەن جىزىرى) لە باشوورىشدا (مەريەم خان، عىسا بەروارى، خەلىل باكوۆزى) پۆلى كاريگەريان لە پاراستنى ھىلى لۆژىكى پىرفۆرمەنسدا ھەبوو.

شىعرە فۆلكلورىيەكان بە ئاوازىك دەچردىن كە تا پادەيەكى زۆر لە يەك تىمپۆدايە، لە شىعرە درىژەكاندا، پىرفۆرمەنەسكاران لە پىرفۆرمەنسىكى خىرادا، يەك لە دواى يەك وشەكان جيا لە يەكتر دەليئەو، بەلام لە شىعرە كورتەكاندا زۆر ھونەرييانە تا پادەيەك درىژيان دەكەنەو، بۆ ئەوھى ھەر لە سەرەتاوھى خۆى بۆ ئامادە بكات بۆ ئەوھى لەسەر ئەو وشەيە بوەستىت كە ييش سەروا (قافىيە) كە دىت، سەرواى كۆتايى لە كۆتايى ستانزاكاندا ھەميشە لە شىوھى وشەيەكى درىژدا دەردەكەوئ. پاشان پىتى مېترىكى كۆتايى لە فۆرمىكى يىدەنگدا ھەك ھەناسەيەكى ھاوشىوھى بزويئىكدا، بە ئاوازىكى ھاوسەنگ و موزىكى دەردەكەوئ. (سەرچاوەى پىشو، لاپەرە ٤٥٦)

lawki bashur 2

Kawys aga

Lawki (Abdal) Dlê waî

۲- پىرفۆرمەنسى حەيران بە شىۋەى ئىمپىرۇڧىزەيشن

تۆڭزەر پىتى وايە ئەدەبىياتى باو لە ئىتو كورد خزمەت بە ئامانجە جۇراوجۆرەكان دەكات، بەلام ديارترينيان ئەۋەيە كە ھەلگىرى بەھا پەسەنەكانى كوردە، ھەروەھا وىئاكردىنى داب و نەرىتى و پراكتىزەى پۇژانەيە، تا ئەو كاتەى بووئە گەنجىيەكى دەۋلەمەند و زىندوو لە ھەموو ئەو بابەتانەى كە پەيوەندىيان بە بژىۋى مرقۇى كورد ھەبوو. پىكھاتەى گۇرانى كوردى لە دەۋرى خۆشەويستى عىرفانىى سروشت و پۇمانسى خەوناۋى و خەمى كەسى دەسپۆتەو، لەوانەش خۆشەويستى و مەملانى. خىلگەرى و مەملانى دەركى بەرامبەر داگىركەر و ھىزە داگىركەرەكان و بەو پىيەى گۇرانى دەۋلەمەندترين و وردترين سەرچاۋەى وشەسازى پەسەنى كوردىن. پىرفۆرمەنسى ئىمپىرۇڧىزەى چىپىن بە شىۋەى (حەيران) لە كەسانىكەو دەپت كە ھەمىشە چىژ لە پاكى دەنگ و ھەردەگىرن و زۆربەيان ھىچ بىرۆكەيەكى ئەكادىمىيان نىيە سەبارەت بە گۇرانى چىپىن، ئەوان حەيران دەچىن بۆ ئەۋەى ھەموومان بىتوانىن چىرۆكەكانىان بىيىستىن، بەلكو پىۋىستە چىرۆكەكانىان بىيىستىن، چونكە ھەمىشە ژىرانە و مانا بە بوونى كورد دەبەخشن. داستانە لىرىكىيەكانى كوردى بە گشتى جىاوازييەكى ئەوتۇيان لەگەل داستانەكانى تىرى پۇژەھلاتى ولاتانى كوردستانى دراوسى نىيە و مامەلە لەگەل سىماكانى شەرف و شانازى و سوارچاكى و دلىرى و مىرخاسى دەكەن.

ھەرچەندە كۆنتىكىستى فۆلكلورى كوردى مانايەكى دىكە بە حەيران دەبەخشىت، ئەۋىش ماناي تۇنالى، شىعەريە، بەستەۋەى تۇنەكانى حەيران بە مۇدى (بەيات) تابىەتمەندىيەكى نەتەۋەى پىدەبەخشىت ۋەك فۆرمىكى كوردى. ئەم بابەتە پىك ۋەك ئەو تۇنە سۆزدارىيە كە لە قورگ و شىمالى شوانەكانى كوردستانەو سەرچاۋەى گرتوۋە. حەيران تۆمارىكى سۆز و خۆشەويستىيە، پىرفۆرمەنسىكە كە بە ئاشكرا بە دەنگى پىرفۆرمەنسىكارەكان پىشكەش دەكرىت، ھەندىك لە شارەزاىان بە دوو جۆرى چىپىن پىناسەى دەكەن: حەيرانى چىپى و مەجلىسى، چىپى لە فەزاي كراۋەدا دەچىرىت... چىنە دەنگىيەكانى حەيرانىيژ تۆنى موزىكى بەرزى تىدەكەۋى ولەگەل دەستپىكردى حەيران، پىرفۆرمەنسىكەى بە ھەناسەيەكى بەردەوام دەست پىدەكات، پاشان ۋەردە ۋەردە كپەبىتەو تادەگانەو ئەو تۇنە موزىكىيەكانى كە لىيەو دەستپىكرىدبوو. كەچى حەيرانى مەجلىسى بە چىپىن و دەنگىكى نزم و ھىمىن بەپىتى ئاستى كەفوكوللى دانىشتەكە، تا دەگاتە دوا بىرگە بەردەوامدەبىت.

حمودى <https://Magazine-imm.iq.cdn.ampprject.org>

لە پرووى فۆرمەو، حەيران لە سى بەش پىكدىت: (سەربەند، ناوبەند، و دوابەند) بابەتەكانى حەيران لە پرووى پىكھاتەى شىعەرى و گىرپانەو بەسەر دوو بابەتدا دابەشكراون، يەكەم بابەتەيان، حەيرانى خۆشەويستى، دوورى، پابەندبوون بە داب و نەرىت، ۋەسفىكردىن و ئەو بابەتەى سروشتىكى ئايىنى دەگىرپتەو، دووھەمىيان باس لە مېژوو، ئائومىدى، ئىرۆتىك و سىكىس و ستايش و ئاھەنگ و پىرۆپەسمەكانى تر دەكات.

Heyrani deshti hewlyr 1

Heyrani deshti lajan w xoshnaweti

۳- پيرفۆرمەنسى ئەلاوھىسى بە شىۋەى ئىمپروۋىزەيشن

پيرفۆرمەنس وەكو چەمكىكى ھونەرى تا ئىستاشى لەگەلدايخ لە لاھەن خودى ھونەرمەند ولىكۆلەرى موزىكى كوردىيەوھ فەرامۆشكراوھ، گەرچە ھونەرى پيرفۆرمەنس پىتش دەنگخۆشى وچۆنيەتى گۇرانى گوتەوھىيە.

ئەم ھاۋكيشەيە لېرەدا پتويستى بە توڭزىنەۋەي پترە بۆ گەيەشتن بە چەمكەكانى چۆنىيەتى گەياندى گۆرانىيىژ و ژەنيارى كورد بە ترۆپكى پىرفۆرمەنسىك كە بتوان پەرەندەكانى موزىكى كوردى ديارىيىكات و دواترىش جيايىكاتەۋە لە موزىكى گەلانى دراوسى بە كورد.

گۆرانى كوردى تاييەتمەندە بەو سىروشتەي كە تايادا لەدايك بووہ ولە ژېر كاريگەرى سىروشتى جوان و ويئەيى ناۋچە جيايىكانى كوردستاندا بووہ، ئىمپروۋىزەيشن لە فۆرمى گۆرانى كوردىدا لە ژېر بنەماي جېگىردا دانراۋە و نزيكە لەۋەي ۋەك ياسايەكى ھونەرى دەرېكەۋىت كە ئىمپروۋايزەر نەتۋائىت لېي لادىت. بەو پىئەي گۆرانى چىرېن و پىشكەشكردنى شىۋازە لىرىكىيە كوردىيەكان لە شىۋازى لاسايىكردنى گۆرانىيىژە پىشەنگەكان و پەيپەۋكردنى مېتۇدى گۆرانى چىرېنە كەملەكانيان

بىگومان ئەمەش فۆرم و شىۋازى جياۋازى پىرفۆرمەنسى ھىنا كايەۋە كە بەشدارن لە چىرېنى ئىمپروۋىزەيشنى كوردىدا، لە كۆنەۋە شارى كەركوك بە ناۋەندىكى گرنگ ۋەبەرز لە ھۈارى ئەنجامدانى مۇدى پەسەن دادەنرېت. پىرفۆرمەنسى ئىمپروۋىزەيشن لە شىۋەي ئەلاۋەيسى دايە، كە لە مۇد (نەھاۋەند) ھەيە ۋەفۆرمە موزىكىيەكەي لە سى بەشى موزىك پىكھاتوۋە كە لەسەر ئاستى دەنگى جياۋاز پىشكەش دەكرېن، ئەلاۋەيسى جۆرىكە لە چىرېنى بەناۋبانگى دەفەرى گەرميان، بەو پىئەي فۆرمى چىرېنەكەي كوردىيە ۋەفۆرمەكانى چىرېنىش زۆرىنەيان زارەكى لەبەركراون و دواترىش لە كۆرۈ مەجلىسەكاندا پىشكەشكراون، بۆيە زۆرتەر لە پىگەي يادەۋەرىي بەكۆمەلەۋە لە نەۋەيەكەۋە بۆ نەۋەيەكى تر گواستراۋنەتەۋە "كەۋاتە لېرەدا پاستى و دروستى ئەو دەستەۋازيەمان بۆ پرونەدەيىتەۋە كە دەل: پۆحاننىيەتى بەكۆمەل پۆلىكى ديار ۋەبەرچاۋى ھەيە لە پروندىرەنەۋەي ناسنامەي مېژۋويى چالاكىي چىرېنى فۆرمەكانى گۆرانى لە پىگەي شارەزاينى ئەم ھۈارە كە ھەمىشە بەيپى ئەو بارودۆخە كىلتورىيەي كە گەلان ۋەتاكەكان تىيدان پەسەيىتى و شىۋانسى نەتەۋەيىيان ديارىدەكرېن. (جەزراۋى، ۲۰۰۶، ل ۸)

لەبەرئەۋەي گۆرانى لە كۆمەلگەي كوردىدا لە پۈۋى كۆمەلەيەتتەۋە ۋەك نەخشىكى ھەلسوكەۋتى كىلتورى بە ئامانجى وروژاندنى سىما نەتەۋەيى و مرقاڭايەكان لە پىكھاتەكانى كەسايەتى تاكى كورددا كارلىك دەكرېت، ھىلىكى ديارىكراۋ لە جوانى ئاخوتن و دەنگ و مېلۇدى و پىرفۆرمەنسى ھەيە، كە پاكى پەفتارى ئەم تاكە و جەماۋەرىيەتى بىرۆكە و نەرىتە كەلەپورىيەكانى ھەمىشە پىشتراستى دەكاتەۋە. (سەرچاۋەي پىشۋو، ل ۱)

گۆرانى كوردى لە سىروشتدا بە ھەستەكانمانەۋە گرېدراۋە، چۈنكە لە پىكھاتەي موزىكىي خۇيدا بە دەنگى مرقۇف بەستراۋەتەۋە، ھەرۋەھا پىتى سىروشتى ژيانى كوردى وپىتمە كۆمەلەيەتتەكەي تىدايە. (ئەلھاشمى، ۲۰۰۶، ل ۸)

گۆرانى كوردى پىگەيەكى جياۋازى بۆ خۆي دارشتوۋە ولە بنىادى گۆرانى چىرېنى ژىنگەيى مىللەتانى دراوسى ترى ناچى، ئەمەشيان لەسەر بنەماي ناۋازەيى تاييەتمەندىيەكەي ۋەابەستەۋونى بەو ژىنگە كوردىيەي كە لىيەۋە سەرى ھەلداۋە. (سەرچاۋەي پىشۋو، ل ۴۰)

موزىكى فۆلكلورى كوردى ھىندەي مېژۋو كۆنە، ئىستاش لە فۆرم وپىگە وپىتمەكانى ۋەپەنگە تەنانتە تەۋەرەكانىشىدا بوونى ھەيە، داھىتەرى پاستەقىنەي ئەم جۆرە موزىكى كوردىيە گۆرانىيىژە سەرگەردانەكان ۋەكۆمەلىك گۆرانىيىژ ۋەنار ۋەقەۋال ۋەحىكايەتخوانن كە لە ئىۋان گوند ۋەخىلەكاندا دەژيان ۋەزۇرجار لە ھەندىك ۋەرز ۋەبۆنە كۆمەلەيەتتە جياۋازەكاندا، سەردانى كەسايەتتە ديارەكانى ناۋچە گوندنشىن ۋەشارىيەكانيان دەكرە. <https://ayyamsyria.net>

Alla weysi (1)

Alla weysi 2

Alla weysi 3

<https://ayyamsyria.net>

كۆمەلىك فۆرمى گۆرانى كوردى ھەن كە بە شىۋازى چىرىنى نەتەۋەكانىترئەنجام نادىڭ، ئەمانە ئەو مۇدە كوردىيانەن كە تا ئىستاش تايەتمەندى ئەو ئىنگەيە كە لىيەۋە سەريان ھەلدەۋە، پاراستوۋە ھەرواش ھەن ۋەك فۆرمى ئەلاۋەيسى. ھەروەھا ھەموو مۇدە موزىكىيەكانى عىراقى بە پىتى مېتۇدى چىرىنى مەقامزانەكانى كوردەۋە چىدراۋنەتەۋە. (ھاشىمى، ل ۶۰).

مىلۇدى فۆرمى گۆرانى كوردى تايەتمەندىيەكى پوونيان ھەيە كە تايەتمەندى موزىكى كوردى و جياكارىيەكەي و خاۋەندارىيەتى لە توخمىكى جياۋاز لە موزىكى گەلانى دىكە بەرجەستە دەكەن. (سەرچاۋى پىشۋو، ل ۸۲).

شىۋازى ئىمپروۋىزەيشن بە كامبۇونى ھونەرى تايەتمەندى نىيە، مەگەر توخمىكى دوۋانەيى (شىۋە و ناۋەرۇك) ى لەخۇ نەگرتىڭ، ئەمەشيان ۋەك مەرجىكى بىنەرتىيە بۆ بەرجەستەبۇونى داھىيان. (ئەلشۋان، ل ۳۵۲)

ھونەرى داھىيەر ۋەك زنجىرىيەك پەيۋەندى بەيەكەۋە گرېدراۋ دېت و لەۋەدا ھونەرمەند (ئىمپروۋىزەر) دەرئەنجامى ھونەرى خۇي لەۋە ۋەردەگرېت كە لە كەشۋەۋاي ھونەرى دەۋرۋەرى بەدەستى دەھىتت، ھەروەھا لە ئەزموونى ئەو كەسانەي كە پىش خۇي لە بوارى ھونەركەيدا ھاتوون، و كار بۆ پەرەپىدانى دەكات، و داھىيان ئەۋەيە كە دروستى دەكات، ئەم پىرۇسەيەش تەنھا بە لىكۆلىنەۋە لە شىۋازە ھونەرىيە داھىيەرە جۇراۋجۇرەكان بەردەست دەيىت، يەككىك لەۋ بىناغە گرنگانەي كە لەسەرھونەرى ئىمپروۋىزەكردن پەيۋەستە، ئەۋەيە كە ئىمپروۋىزەر لە ئىۋو ناۋەرۇكى مانا جۇراۋجۇرەكانى ئىمپروۋىزەيشندا مامەلەي لەگەل دەكات، ئامانجى ئىمپروۋىزەيشنىش كارىگەرىي ھونەرىيە، ئەگەر تۆنەكان ھەلگىرى ماناى دەرپىنى خۇيان نەبن، ئەۋا ئەو پۇچىيەتەۋ كارىگەرە ھونەرىيە لەدەست دەچىت. (الكوردى، ل ۱۹۵)

دەرپىنى ھونەرى لە موزىكىدا خۇدى جوانىيە ولونكەي دەرپىنى ھونەرى لە ئىمپروۋىزەيشندا بە وروژاندنى سۆز ۋەبەئاگەيتانەۋەي خەيال بەدىارەدەكەۋىت. (پۇرتۇي، ۱۹۷۴، ل ۲۸۹، ۳۳۰)

۴- پىرۋۆرمەنسى خورشىدى بە شىۋەي ئىمپروۋىزەيشن:

مىژۋوى مۇدە موزىكىيەكان بۆ سەردەمى كۆن دەگەرپتەۋە، ھونەرىكى كلاسىكە كە كۆنترۆل ۋىپكەتەي تايەتى خۇي ھەيە. (ئەسەد، ۱۹۷۴، ل ۲۱).

بۆيە كاتىك باس لە دىبارترىن تايەتمەندىيەكانى موزىكى كوردى دەكەين، پىۋىستە ئەۋ پەيۋەندىيە دىيارى بىكەين كە لە ئىۋان موزىكى كوردى و كۆي كلتورى كوردىدا ھەيە، ۋاتە لىكۆلىنەۋە و ۋەستان لەسەر بىرگەھونەرىيەكانى ۋەك يەكەيەكى يەكگرتوۋ، سەبارەت بە پىتمە سىۋىتىيەكەي موزىكى كوردى، دەيىت ئامازەي بەۋەبەكەين، كە نىشتىمانى كورد بىرپەي پىشتى چىپاكى پۇژئاۋاي ئاسىيە، و تا پادەيەك سالانى يەك لە دۋاي يەك لە زىانەكانى لەشكرىشىيەكان پارىزراۋ ماۋەتەۋە، بە پالپىشتى ئىنگە سەخت و دژۋارەكەيانەۋە و سەبارەت بە پىتمە كۆمەلەيەتتەكەش، كوردەكان ۋەك بەسەربردنى ژيانىكى كۆچەرىي پىكخراۋ بە پىكەتەيەكى خىلەكى تۋانىۋىيە پارىزگارى لە بوونى خۇيان بىكەن ۋەگەل ئەۋەشدا دەيىت ئامازە بەۋە بىكەين، كە تىكراي كورد كۆچەر نەبوون، بەلكو بەشىكى زۆرى كوردەكان لە شار و لادى و گۈندەكانىش نىشتەجى بوون. (تاتسومورا، ۱۹۸۹، ل ۷۹)

پىرۋۆرمەنسى خورشىدى لە شىۋازى گۆرانى كوردىدا بەندە بە ئىمپروۋىزەيشن، ئەم فۆرمە بەي ئامادەكارى پىشۋەختە ۋەبەي پىتمى موزىك دەچىدېت، پىرۋۆرمەنسىكار وردتر لە تۋانكانى دەنگى و تۋانا و لىھاتۋىيەكانى لە گۋاستنەۋە لە چىنە دەنگىيەكانى خوارەۋە بۆ چىنە دەنگىيەكانى سەرۋە بە شارەزايى و كۆنترۆل ھونەرى بە ئىۋتۋەنەكانى موزىكىدا گۈزەر دەكات.

خورشيدى فۆرمىكى پەسەنى گۆرانى كوردىيە، ھەر لە كۆنەو لەلايەن پىر فۆرپەنسكارانى كورد كە لە ھونەرى پىر فۆرپەنسدا شارەزا بوون چىراۋە. تايەتمەندىيەكى تايەتتى بە تەنيا بە كوردستان وبە تايەت ناۋچەى كەركوكەو ھەيە. بۆيە ئاسايە، كە ھەست بە بوونى ئەم جۆرە فۆرپە لەلاى نەتەوكانىتردا ناكەين، ئەم بەلگە بەھىزە پاستىيەكى چەسپاۋ پىشپاست دەكاتەو ۋەيسەلمىتت كە چىرىنى ئەم فۆرمانە تايەتمەندىيەكى ديارى لە ئەنجامداندا بەدەر لە كەسانى تردا ھەيە، سەبارەت بە لاىەنى زمانەوانى، ۋەك دەق و تىكىستى ئەدەبى ھەلگىرى سىماى زاراۋەى (ماچۆ) ھەورامى پىتو ەديارە، بۆيە پىر فۆرپەنسكارانى كورد ۋەك چۆن گۆچكەكانيان لەو زاراۋەيە ۋەريانگرتوۋە، ئاۋاش پىشكەشى جەماۋەرى دەكەن. چونكە زۆرەي ھۆزەكانى نىشتەجىي ناۋچەى گەرميان بەم جۆرە شىۋەزارە دەئاخفن، دەگوتى خورشيدى شىۋازىكى تايەتتى گۆرانى وتە كە لە كاتى خۆرھەلاتندا پىشكەش دەكرىت، بەلام ەلى مەردان بە شىۋەيەكى ئەم قسانە پەتدەكاتەو بە بۆچوونى ئەو چىرىنى ئەم جۆر فۆرپە لە كاتى خۆرئاۋابووندايە نەك خۆرھەلاتن.. (حەۋىز، ۲۰۱۴، ل ۲۲)

Xwrshidi

۵- پىر فۆرپەنسى سىپاچەمانە بە شىۋەى ئىمپىرۇڧىزەيشن

سرووشتى گۆرانى چىرىنى كوردى بە ھۆى زۆرى ئاۋاز ومۇد وپىتمەكانىيەو ۋىتويستى بە پروكردنە بۇ ئىو سەرچاۋەكانى ژىنگەى كورد، ئەمەش ۋاى لە گۆرانىيىزە پىشەنگەكانى كورد كرد كە پەيوەندى خۇيان لەگەل ژىنگەدا قوولتر بكنەنەو، چونكە ئەم ژىنگەيە تاكە سەرچاۋەى ئاۋ سەردەمەدە بۇ زانىنى وردەكارىيەكانى تەلارسازى ھونەرىي فۆرپەكانى گۆرانى كوردى. (الھاشمى، ۲۰۰۶، ل ۴۵) دەكرى بلىين گۆرانى كوردى بە ھايەكى مېژوۋىي قوول، كارىگەرىيەكى گەشاۋەى ھەيە وتواناى ئاۋىتەكردنى كەلەپوورو ھاۋچەرخىتى ھەيە، لە ئىۋان پۇچ وتەكنەلۇزىادا، لە ئىۋان مېژوۋىيەكى شكۆمەند وپىۋىتەدا. ھەموو ئەمانەش بە يەكەو بەرەو داھاتوۋىيەكى ھونەرىي پىشنگدارمان دەبات. (الھاشمى، ۲۰۰۶، ل ۴۵) بۇ سەرەكەوتى پىرۋسەى ئىمپىرۇڧىزەيشن، شىۋازى ھونەرى ئىمپىرۇڧىزەكردن لە پانتاپى گشتى خۇيدا بە جىيەجىكردى قۇناغە گىنگەكان تايەتمەندە، كە دەتوانرىت بەم شىۋەيە پروون بكرىتەو:

۱- لىھاتوۋىي دەسپىشخەرى (دەستپىكردن):

نۆپنەرايەتى سەرەتاي ئىمپىرۇڧىزەكردن دەكات وپىۋىستە ئىمپىرۇڧىزە گىنگى بە پىشكەشكردنى ئەم سەرەتايە بدات تا كارىگەرىيەكى باشى ھەبىت، بەو پىيەى ئامرازىكە بۇ گۆيگىرتىكى تەۋاو وتىگەيشتن وچىزۋەرگىرتن لەۋەى كە ئىمپىرۇڧىزە پىشكەشى دەكات.

۲- پىشكەشكردنى بابەت وكارلىكى مىلۇدى:

ئەم قۇناغەى ئىمپىرۇڧىزەكردن تايەتمەندە بە سەرھەلدانى جوولە يان چالاكىي بۇ دەۋلەمەندىكردنى پۇچ وخەيال، پەنگە ئىمپىرۇڧىزە لەم قۇناغەدا بىرۋەكەكانى خۇى بە شىۋازىك لەسەر بنەماى دىالۇگ بخاتەپوو، بەجۆرىك لونكەى ھەستى مىلۇدى بە يەك لە دۋاى يەكھاتى تۆنەكان بە زنجىرەيى و بە نەخشىكى دىارىكراۋەدەخاتە پوو.

۳- كۇتايى (قۇناغى داخستن):

لەم قۇناغەدا ئىمپىرۇڧىزە پەنا دەباتە بەر شىۋازىكى سۆزداروپازاۋە، بەجۆرىك داخستنى كۇتايەكان پىرۋەى سرووشتى خۇيان لە پرووى پلۇتى ھونەرىيەو دەگرە بەر، بە خزمەتكردنى ھەموو تۆنەكان وتىشك خستىنە سەريان، كە لە چوارچىۋەيەكى پروون و لە تۆن ومۇدى پەسەنى خۇيدا ۋەھمىشە ۋەك تۆنىكى بالادەستىش دەردەكەۋىت. (ئەلكوردى، ل 209-211)

بەشئەيەكى گشتى سىياچەمانە(مۆنۆفونى) Monophonic، چۈنكى تەنھا يەك رىستەي مىلۇدى دەبىستىرت و ھىچ سىياچەمانەچر و ئامپىرىكى موزىكى ھاوشانى ناكات، تەننەت ئو ساتەي كە دوو سىياچەمانەچرىش پىكەو سىياچەمانەيەك دەچرەن بەشئەيە وەلەم دانەو بۆ يەكتىرى بەكارەكە ھەلدەستەن نەوەك لە يەك كاتدا پىكەو سىياچەمانە بچرەن.

يەككىك لە تايەتمەندىيە بىچىنەيەكانى توخمى مىلۇدى لە موزىكىدا، فرەچەشنىيەكەيەتە لە كاتى پرۆسەي دووبارەبوونەویدا، يان لە كاتى پىشكەشكەردى پىرفۆمەنس ئىمپروۋىزەيشن لە چوارچىۋەي گۆرانى تارادەيەك لىپرال، لىرەدا فرەچەشنى لە پىرەوي مىلۇدىدا وەك جۆرىك لە زىادكردن لە بىيادى فۆمەكانى موزىكىدا لە ناوۋە روودەدات. سەبارەت بە فۆمەكانى گۆرانى ئىمپروۋىزەكردى ھاوكان لەناو فۆم و ژانرە ھونەريە رەسەنەكاندا، ئەگەر لە ساتەكانى دەرەكتەن و ئاۋىتەكردىدا روودەدات و تە (سەلتەنەت موزىكى)، ئەو پىويستى بە لىھاتوۋىي ئاست بەرزى ئەنجامدان و زانىارى قوۋل لەسەر گۆرانىيەكانى تۆن دەيىت. (فەرىد، ۲۰۱۴، ل ۳۶۱)

سەختى ژيانى كوردەكان وئەو كارەساتانەي بەسەر ھاتوون وايىكروو، كە ئاواز وگۆرانىيەكانى ئاۋىزانى خەم وپەژارە بىن. لە لايەكى ترەو جىنگاى سەرنجە كە گۆرانى كوردى ھەمىشە موزىكىك ھاوشانى ناكات بۆ ئەوۋى بەجۆش دەرەكەويىت. بەلكو ھەندىك جار بە تەنبا گۆرانى چرىن وخواۋەنى ئەو قورگەي كە ئەم گۆرانىيە دەچرىت بەسە بۆ ئەوۋى كاريگەرى زىندووترى لەسەر ھەركەسىك ھەيىت، كە گوئى بىيىستى دەيىت.

<https://www.abwab.eu>

ئەمەش پىك ئەوۋىيە كە لەم جۆرە گۆرانى چرىنەدا دەبىيىن كە موزىكى لەگەلدا نىيە و لە روۋى پىتمەوۋە فۆمىكى ئازادى ھەيە. بە گشتى دەتوانرى دىرىنى ھەورامان لە چەند لايەتلىكدا كورت بكىرتەوۋە لەوانە (شۈنەوار، ئايىن، زمان، موزىك وگۆرانى، جۇگرافىي ھەورامان)، ھەر بۆيە ھەورامان و شارەزور و دەرووبەرى دادەنرىت بە كانگاى نەيىيەكانى فرەھەنگ و مىژوۋى كوردستان، كە چەندىن پاشماۋى دىرىنى تىدا ھەيە و ھەندىكى دۆزراۋنەتەوۋە و ھەندىكىشى تا ئىستا ھەر وەدەر نەخراون، بۆ نمونە چەندىن قەۋالە و تاشەبەردى نوسراۋى كۆن و شۈنەۋارى مېترىي و زەردەشتى لەۋىدا دۆزراۋنەتەوۋە (كاكەيى، ۲۰۱۵، ل ۸۲-۸۳)

توۋىژر پىي وايە ئەم فۆمە لە زۆربەي ئەو ناۋچانەي كە پىۋەرى (مۆدى كورد) ي تىدا بەربلاۋە ئەنجام دەدرىت ولە ھەندىك ناۋچەي دىكەشدا وەك ئەوۋى لە (مۆدى بەيات) ھەيىت بىيىستىرت وادىتە بەر گوچكە.

پىشكەشكەردى ئەو ئاۋازە لە پىرفۆمەنسكى تىپەدا، خۆ دەخىزىتە ناو قوۋلايى مىژوۋى ھونەرى ناۋچەكە وماناى شاراۋەي پىتەكان بۆ دەقەكە دەھىيىتە دەرەوۋە كە بە وردىيىيەكى زۆر، بەھىزى قورگ ورازاندەنەۋى مىلۇدى ولەرىنە دەنگىيە دىراسەكراۋەكان، كە لە قورگەوۋە دەرەچەن ھاوشانىتى دەكات وەك پىداۋىستى سەرەكى بۆ پىرفۆمەنس فۆمەكەش ئەژمار دەكرىن.

سىياچەمانە دىارتىن فۆمەكانى ئىو گۆرانى ھەورامانە، رەگ و رىشەيەكى دىرىنى ھەيە و دەگەپىتەوۋە بۆ زەردەشت و ئافىستا. ماگاكانى تىرەي ماد، وەك ئەركى ئايىنى سەرشانىي ھەموو سروودەكانىي لەبەر بوۋە و بەئاۋازەوۋە خويىدوۋىيە (كوچا رۆستەم، ل ۲۰۲۱، ۱۶۱). ھروۋى پىرفۆرمانسەوۋە:

بە پىي ئەو ماۋەيەي كە كار لەسەر شىكارى دەنگى ھەندىكىيەكەم و لەپال ئەۋەشدا كە پراۋوچوۋنى گەورە سىياچەمانەچرانى وەك (عوسمان ھەورامى) و (جەمىل نەوسودى) و (دلسۆز كەيىمەيى)، ھەندىكىش لە شارەزايان و نووسەرانى وەك (جەلىل عەباسى) و (ئەيۋب رۆستەم) و چەند كەسانىكى دىكە، پىيىيان وايە كە لە ئىستادا زۆر كەم سىياچەمانەچر ھەن كە بە دروستى و بەيى كەم و كورتى بتوانن سىياچەمانە بچرەن، بۆ ئەيى كەس نەيىت لە (عوسمان كەيىمەيى يان ھەورامى) باشتر سىياچەمانە بچرىت؟ بەلەم كاتىك كە دەستەم كورد گوگرتەن بە وردى لە دەنگى سىياچەمانەچران و بە نووسىنەۋەي نۆتەكان و شىكاركردى دەنگەكان لەروۋى (ھەناسە - پابەند بوون بە چىنى دەنگى - پابەند بوون بە رىتمى ناۋەكى - جەپەسى دەنگى - بەكارەيتانى دايەمىك - ھتە)، بۆم دەرەكەوت تەننەت كۆنەكانىش كەسيان لە (عوسمان كەيىمەيى) شارەزاتر نىن، چۈنكى (عوسمان كەيىمەيى) ئەگەرچى لە پىشتەر لەناو دايك و باوك و مام و براكانى خۆرسكانە لىي وەرگرتوون لەپال ئەمانىشدا كاريگەرى چەند كەسىكى دىكەي پىشتىر كە بەتەمەن لەم گەورەتر بوون لەسەرى ھەبوۋە، بەلەم ئەم تۋانىۋىيەتى ئىمپروۋايزى تيا بكات و بەرگىكى نۆتەر بكات بەبەرى سىياچەمانەدا و تەننەت ئىمپروۋايزى لە تىكستەكانىشدا كرووۋە، ھەندىك جار خۆشى بۆخۆي سىياچەمانەي داپشتوۋە، خۆشى و تەنى دەليىت: " من زۆر رازى نىم لەم سىياچەمانەچرانەي ئىستا، چۈنكى گوئى ناگرن لە وردەكارى تەكنىكى چرىنى ئاۋازەكە و

ھەناسەشيان كورته زوو پەكيان دەكەوئت، ھەروھە شازەزاي جۆرەكانى سياچەمانە نين). ھەرزاد ئەمىنى - سيروان خالدى - ئىسماعىل ھەمىدى - ئىسماعىل ھانە گەرمەلى - سەعدى نەوسودى (ئەمانە سياچەمانەچىن لە ھەورامانى ئىران).
 عەتا زەلمى (ئىستا تواناي جارانى نەماو) - رزگار گەچىنەلى - نەوزاد نەسرول - يونس مىرزا عەبدوللا - ئەرسەلان ئادەم عبدالرحيم ناسراو بە (ئەرسەلان ھەورامى)، (ئەمانە سەر بە ھەورامانى باشوورن).
 بۆيە ئەو گەلانەى پىشەى پەسەئىتيان چووەتە ئىو قوولايى مېژووى شارستانىەتى ھونەر نوئىنەرايەتى يەككىك لە لوتكەكانى شارستانىەتى مرقۇياھتتە دەكەن. (فەرىد، ۲۰۰۵، ل ۱۵۳).

Ai ai Siyachemane

4- ئەنجام و دەرەنجامەكان:

۱- فۆرمى گۆرانى چىپىنى كوردى ئىمپروۋىزەيشن ھونەرلىكى سۆزنامىز بوو وئىستاش ھەروايە، چونكە پىگە بە گواستەنەو لە واقعەو بە بۆ ئىرادە و لە ئارەزوو ھەو بە ئىپرامان دەدات، پەنگدانەو ھەي پىداوئىستىيەكانى كورد و بەھاكانى دەرپىنى پۆچ و نەرىت و كات دەستەبەر دەكات..

۲- دەنگى مرقۇف گرىگىرەن توخمى جياكەرەو ھەي پىرپوۋمەنسى فۆرمى ئىمپروۋىزەيشنە، ئەمەش بەلگەى بوونى چەندىن بۆتەى گۆرانى چىپىنى كوردىيە كە ئامىرلىكى موزىكى ديارىكرائى لەگەلدا نىيە.

۳- بەشىك لە نەخشەكانى گۆرانى كوردى ئۆرنەمىنت و نەخشىنراوى موزىكى و دەنگى لەخۆدەگىرن و ئەمەش پالپشتى بىياتنانى ئاوازەكە دەكات و جوانىيەكەى پتر دەكات..

۴- جۆرى پەيوەندىدار بە گۆرانى بە سىماكەى ھەك تەپەب تاييەتمەندە و تەوەرەكانى بىياتنانى ناوخۆى خۆى لە سەر پىكەتەى كۆمەلەيەتى كۆمەلگەى كوردى لەخۆدەگرىت، جۆرى پەيوەندىدارش بە گۆرانى ئاينى سىماكەى ھەك سىرووشى تەرتىل دەناسرەتەو..

۵- ئىمپروۋىزاسىيۇنى گۆرانى كوردى ھونەرلىكە كە لە كلتورى موزىكى كوردىدا بوونى ھەيە و بەرللاو، ھەروھە بە ھۆى فاكترە كۆمەلەيەتى و كلتورىيەكان و كارلىك و كارىگەرىيە شارستانىيەكانەو ماناى ھەمەچەشنى ھەيە.

۶- ئىمپروۋىزاسىيۇنى لىرىكى كوردى لايەتلىكى گرىنگى ھونەر و موزىكى گۆرانى كوردىيە، چ سىستماىك بىت يان جەماوهرى.

۷- گۆرانى كوردى بەتەنھا دەتوانى مەرامى ھونەرى خۆى بىيكتىت، بەبە ياوهرى ئامىرە موزىكىيەكان، بۆيە تاييەتمەندىيە دەنگى و شروۋە كىردى لايەنە دەررونىيەكەى باشتى تىشكى دەخىتە سەر.

۸- بارودۆخى موزىكى لە ھەرىمى كوردستان بە گشتى نوئىنەرايەتى سىماى ھىماسازى شوناس و سەرەخۆى دەكات، ھەروھە دىالۆگىكە لە چارچۆيەى خۆىدا تىشك دەخاتە سەر تاييەتمەندىيەكانى شىوہزار و زاراوہ زمانەوانىيە جياوازەكان كە لە ناوچە جياجياكاندا بۆلۆبۆنەتەو.

5- راسپاردەكان:

۱- ئەگەرى بەكارھىنانى ئىمپروۋىزەيشن لە لايەنى پەروەردەى بۆ خزمەتكىردنى لقەكانى تىرى مۇسىقا، ھەكو سۆلفىج، شىكارى مۇسىقا، و ژەنىنى ئامىر.

۲- بايەخدان بە توخمە ئىمپروۋىزەيشن و چەسپاندنى مانا ھونەرىيەكانى لە بوارەكانى گۆرانى و ژەنىنى گوتارىدا، و بۆ بەباتكىردنى نەوہەك كە پىشت بە كەلەپوورى ھونەرى و كلتورى كوردى بىسەتت.

۳- توئۇزەر پېئىنارى پئوئىستى كوردنەوھى بەشى ئىمپروۋىزەكردنى دەنگى يان ئامىرىيى لە چوارچىوھى بابەتى فېركردنى ئامىرى موزىك و گۆرانى كۆرال لە پەيمانگا و كۆلئەزەكانى تايبەت بە موزىك دەكات.

6- پېئىنارزەكان

۱- توئۇزەر پېئىنارى ئەنجامدانى توئۇزىنەوھى ھاوشىوھى دەكات بۆ دەرختىنى لايەنى جوانىناسى وچىزى ئىمپروۋىزەكردنى لىرىكى بەھۆى پىنگەى گرىنگى لە ھونەرى موزىكدا..
۲- بەكارھىنانى راھىتانى جياواز لە بابەتەكانى تى موزىك و گونجاندان بۆ باشتىركردنى پېرۋېرەمەنس ئىمپروۋىزەيشن لەناو بابەتى سۆلفىچ و بابەتە جۆراوچۆرەكانىدا.
۳- گرىنگىدان بە دەستىنشانكردنى لايەنى داھىنەرانەى ئىمپروۋىزەر، و بەشدارىكردنى لە پىرۋەسى زىادكردنى موزىكىي و فەراھەم بوونى بەھەرە و توانا ھونەرىەكاندا.

5- لىستى سەرچاھەكان:

بەزمانى كوردى:

رسول، شىركىيە، (۲۰۰۸)، ئەدەبىي فۆلكلورى كوردى، دەرگەى موزىك و كەلەپوورى كورد، چاپخانى موكريانى، چاپى يەكەم.
كاكەيى، فەلەكەدىن (۲۰۱۵)، كۆبەرھەم، چاپى ۱، بەرگى ۳، چاپخانى پۇژھەلات، ھەولتەر.
كوئىخا پۇستەم، ئەيوپ (۲۰۲۱)، ھونەرى ژيان لە ھەوراماندا، چاپى ۱، چاپخانى كارۆ، سلىمانى.

سەرچاھە بە زمانى عەرەبى:

- امين، عائشە السليم، (1998) يناعيع الافكار الفنيه لتعليم الارتجال الموسيقى مكتبة الانجلو المصرية القاهرة سنه
- بروليه، جيزيل، (1970)، جماليات الابداع الموسيقى، ترجمة فؤاد كامل، مكتبة غريب، القاهرة.
- بورتوي، جوليوس، (1974)، الفيلسوف وفن الموسيقى، ترجمة فؤاد زكريا، الهيئة المصرية العامة للكتاب القاهرة.
- توفيق، زرار صديق، (2010)، الموسيقى الكوردية في العصر الوسيط، مجلة(زانكو) مجلة العلوم الانسانية اصدرها جامعة صلاح الدين، أربيل، العدد 44.
- توما، هيثم هرمز، (2009)، قطر للايداع في الغناء العراقي مجلة كلية التربية الاساسية بغداد العدد السادس والخمسون.
- حويز، مظهر أسماعيل، (2015) فن الارتجال الغنائي والألي في الموسيقى الكوردية، رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الفنون الجميلة، جامعة صلاح الدين، أربيل.
- الخليل، احمد محمود، () الشخصية الكردية دار موكريانى للبحوث والشراء الطبعة الاولى اربيل.
- الخولي، سمحة، (1975)، الارتجال وتقاليد في الموسيقى العربية، مجلة عالم الفكر، المجلد السادس - العدد الاول .،
- الزيات، احمد حسن، (1954)، دفاع عن البلاغة مطبعة الرسالة القاهرة.
- الشوان، عزيز، (1979)، الموسيقى على الجميع الهيئة المصرية العامة للكتاب القاهرة.
- عبد العزيز، سعاد، (1979)، تنمية الابتكار في الموسيقى في مجال ترجع تعليمي رساله دكتوراه غير منشوره على القاهرة كلية التربية الموسيقية جامعته حلوان.
- عبد العزيز، سعاد، (1992)، الارتجال التعليمي والابتكارات مذكرات غير منشورة.
- علي، اسعد محمد، (1974) مدخل الى الموسيقى العراقية، وزارة الاعلام، سلسلة الكتب الحديثة ط1، بغداد.
- فريد، طارق حسون، (2005)، علاقة المبتكر بعناصر النسيج الموسيقي وطرائق ادائه وتقبله، مجلة الاكاديمية، المجلد العدد 43.
- الكردي، عبدالله على محمد، (1984)، فن الارتجال في الموسيقى العربية، رسالة دكتوراه غير منشورة، كلية التربية الموسيقية، جامعة حلوان.
- الكردي، ابراهيم بضاضا، (2011)، تطوير التراث والفلكلور متنوع في الاردن واستثمار وسياحيا دراسه تطبيقية على التراث الكردي في الاردن جميعه منتدى التنوع الثقافي الاردني عمان الاردن.
- محمد، كونا قادر، (2009)، البناء الشكلي للأغنية الكردية مجلة كلية التربية الاساسية جامعته المستنصرية بغداد.
- مصطفى، سيروان محمد، (2014م)، استخدام تكنولوجيا المعلومات في الصولفيج الشرقي (الصولفيج الغنائي والأيقاعي الكوردي أنموذجا) رسالة ماجستير غير منشورة، كلية الفنون الجميلة، جامعة صلاح الدين، أربيل.
- المنيعي، حسن، (1990) المسرح والارتجال في على المقالات المطبعة الاولى دار البيضاء المغرب.
- نيكتين، باسيلي، (2007)، الكرد دراسه سوسيولوجية وتاريخية ترجمه نورس طالباني مكتبة الفكر و التوعية الاتحاد الوطني الكردستاني سلیمانیه العراق.
- الهاشمي، عادل، (2006م) اصوات والحن كوردية، دار سيريز، للطباعة والنشر، دهوك، كردستان العراق.

سەرچاھە بە زمانى ئینگىلىزى:

- Astransky Leroy, (1977): understanding Jazz , new Jercy , England cliffs Prentice hall.
- Blom, E. Groves, (1954), Dic.of music & Musicians. Vil.VTI Macmillan.

- Percy school the oxford universities 1965.
- Torrance, S., & Schumann, F. (2019). The spur of the moment: What jazz improvisation tells cognitive science. AI & SOCIETY, 34, 251-268.

مالپه په کان:

- <https://www.alawan.org/>
- <https://ayyamsyria.net>.
- <https://Magazine-imm.iq.cdn.amppraject.org>
- <https://www.agha-alkalaa.net/lanchives/>
- <https://www.alittihad.aelarticle/>

دیداره کان:

- زازا، محمد عزیز شاکر، (2005) لقاء حول واقع الموسيقى الكوردية في كردستان مجلة ميرك العدد 1 لسنة 2005 اجراها الباحث.

الارتجال والأداء الفني في أشكال الأغنية الكوردية

أمانج غازي شاکر آغا

كلية الفنون الجميلة- قسم الموسيقى- جامعة صلاح الدين – أربيل

amanj.shaker@su.edu.krd

ملخص

يهدف البحث إلى التعرف على تقاليد الارتجال والأداء الفني في الأغنية الكوردية. إن خصائص الارتجال والأداء في الأغنية الكوردية هي جوهر بنيتها الموسيقية. يعتبر الارتجال والأداء الغنائي جانبيين مهمين في الفن الكردي بشكل عام والموسيقى والأغنية بشكل خاص، سواء كانت الموسيقى منهجية أو شعبية. وذلك من خلال النظر في وجود وترسيخ مكانتها الفنية في الأغاني الشعبية والموسيقى التقليدية بشكل جذاب ومتنوع ولا يخضع لأساليب وشروط الموسيقى الراسخة. أي أنها في الأساس شكل حر من الابتكار والإبداع، وقد تطرق الباحثان في فصول بحثهما إلى الارتجال بشقيه (الحر والمقيد) ومن ثم كيفية أداء هذا الارتجال بشكل يضيف عليه سمات الإبداع والتلقي الفني لدى متذوقي هذا الفن الراقي. والارتجال بشكل عام هو سمة بارزة في الموسيقى الشرقية. كان الارتجال والأداء عنصرين مهمين في الفنون الموسيقية لعدة قرون. منذ العصور الوسطى وقبل التدوين الموسيقي حتى يومنا هذا، لعبت دوراً مهماً في الموسيقى بشكل عام. يعتمد فن الارتجال على الذاكرة والأداء الارتجالي الفوري.

الكلمات المفتاحية: الارتجال، الأداء، الشكل، الأغنية الكوردية.

Improvisation And Artistic Performance in Kurdish Song Forms

Amanj Ghaze Shaker Agha

Department of Music, College of Fine Arts, Salahaddin University - Erbil

amanj.shaker@su.edu.krd

Abstract

The primary objective of this study is to explore the improvisational traditions and artistic expressions in Kurdish music. The fundamental elements shaping the musical structure of Kurdish songs are the characteristics of improvisation and performance. In the realm of Kurdish art, and specifically within the domains of music and song, improvisation and singing performance hold significant importance, whether the musical context is formal or popular. This investigation delves into the artistic positioning of improvisation within folk songs and traditional music, presenting it in an engaging and diverse manner that transcends established musical styles and norms. Essentially, it manifests as a liberated form of innovation and creativity, with improvisation standing out as a prominent feature within Eastern music. Both improvisation and performance have been integral components of musical arts for centuries, extending from the Middle Ages and pre-music notation era to contemporary times. The art of improvisation relies on memory and immediate, spontaneous performance, showcasing its enduring relevance in the evolution of musical expression.

Keywords: improvisation, performance, form, Kurdish song.